

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті розглядається проблема формування соціальної компетентності молодшого школяра. Здійснено аналіз різних підходів до трактування поняття «соціальна компетентність», його змісту та складових. З'ясовано, що молодший шкільний вік – це період, який вважають сензитивним для формування соціальної компетентності, оскільки важливою його особливістю є зміна соціальної позиції дитини, коли вона розширює і поглиблює систему відносин з навколишньою дійсністю. Встановлено, що формування соціальної компетентності відбувається у процесі соціально значущої діяльності, зокрема, під час навчально-виховного процесу у школі.

Ключові слова: соціальна компетентність, вікові особливості молодших школярів, соціальна компетентність молодших школярів.

Постановка проблеми. В умовах модернізації освітньої галузі в Україні здійснюється оновлення змісту навчання й виховання школярів. У Державному стандарті початкової загальної освіти одним із пріоритетних напрямів сучасної початкової школи визначено формування цілісної особистості молодшого школяра на засадах компетентнісного підходу [2]. У процесі роботи з формування ключових та предметних компетентностей дітей молодшого шкільного віку значної уваги потребує проблема формування соціальної компетентності учнів, адже вона акумулює в собі багато важливих питань. Необхідність обґрунтування теоретичних і практичних аспектів процесу формування соціальної компетентності молодших школярів у контексті сучасних освітніх вимог спонукає дослідників до вивчення цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Різні аспекти процесу формування соціальної компетентності досліджувалися сучасними вченими: модель соціальної компетентності (Х. Спанярд), структура соціальної зрілості (В. Радул), соціально-психологічна компетентність (Л. Лепіхова), соціалізація особистості (Т. Алексєнко), соціальна адаптація (Т. Ушакова) та ін. Проблема формування соціальної зрілості учнів на засадах компетентнісного підходу знайшла відображення у працях М. Гончарової-Горянської, О. Кононко, Ю. Коротіної, В. Масленникова, Л. Сохань та ін.

Мета нашої статті – на основі аналізу досліджень, що розкривають сутність поняття «соціальна компетентність», здійснити теоретичне обґрунтування сутності поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» та проаналізувати особливості процесу формування соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних дослідженнях немає єдиного визначення поняття «соціальна

компетентність». У державних документах та наукових працях знаходимо такі тлумачення:

– соціальна компетентність – це здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції в колективі [2];

– соціальна компетентність – це набута здатність особистості гнучко орієнтуватися у мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти із соціальним середовищем [4, с. 145];

– соціальна компетентність є інтегральною якістю особистості, що складається з комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей і виявляється в соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості [3, с. 98];

– соціальна компетентність – це здатність людини вибудовувати стратегії взаємодії з іншими людьми в оточуючій змінній реальності [9, с. 126].

Соціальна компетентність передбачає наявність упевненої поведінки, при якій різні навички відносин з людьми є автоматизованими й дають можливість мобільно змінювати свою поведінку залежно від ситуації. В основі складових цієї якості психологами виділяються: здатність брати на себе відповідальність, брати участь у прийнятті рішень і регулювати конфлікти; життєдіяльність у різнокультурному суспільстві, що включає в себе розуміння відмінностей між культурами, повагу та здатність жити з людьми інших культур; оволодіння усним і письмовим спілкуванням; бажання і здатність до саморозвитку й самонавчання.

У дослідженнях М. Гончарової-Горянської виділяються три підходи щодо визначення змісту соціальної компетентності: на основі конкретних соціальних навичок; на основі параметрів виміру соціальної компетентності; на основі якості поведінки соціально компетентної особистості [1, с. 72]. Акцентуючи увагу на тому, що особистість – істота соціальна, науковці зазначають, що соціальна компетентність включає соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, а також самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому соціумі. Соціальна компетентність незначною мірою залежить від природно-фізіологічних якостей, адже вона формується під впливом зовнішніх чинників [8, с. 6]. Ця якість особистості передбачає як достатній рівень уміння будувати партнерські відносини, здатність до кооперації на рівноправній основі, так і достатній рівень комфортності, щоб не йти врозріз із вимогами суспільства [5, с. 89]. На думку Л. Лепіхової, соціальна компетентність вимагає від особистості як принциповості, вміння відстояти власну думку, протистояти небажаному впливу, так і толерантності, вміння не просто пристосовуватися, а ефективно діяти в соціальних умовах, що постійно змінюються [7, с. 18].

Аналіз наукових праць дає підстави стверджувати, що сучасні дослідники розглядають соціальну компетентність як необхідну складову особистості, яка визначає успіх у становленні особистості як повноцінного

члена соціуму, тому процес формування цієї інтегральної якості особистості потребує значної уваги зі сторони педагогів. Оскільки початкова школа є першим обов'язковим ступенем загальної освіти, у цей період починається системне залучення дитини до громадського життя, закладаються основи соціальної компетентності учнів.

Важливою особливістю молодшого шкільного віку, як вважають багато сучасних науковців, є зміна соціальної позиції дитини. Вона «приступає до систематичного навчання, стає членом класного і шкільного колективу, змінюються її відносини з дорослими. Це розширює й поглиблює систему її відносин з навколишньою дійсністю, посилює значущість спонтанних соціалізаційних процесів для її особистісного розвитку» [10, с. 384]. Саме у цей час формується низка особистісних утворень, що стають основою соціальної компетентності, а саме: формується новий тип відносин з людьми, засвоюються певні соціальні норми, втрачається орієнтація на дорослого й відбувається зближення з групою однолітків, де необхідними є навички конструктивної взаємодії; молодший школяр починає розуміти, що від його поведінки залежить вирішення багатьох життєвих ситуацій, він здобуває готовність до оволодіння навичками конструктивної поведінки в проблемних ситуаціях. У молодшому шкільному віці формується мотивація соціально значущої діяльності, у межах якої орієнтація на успіх є позитивною основою для формування соціальної компетентності школяра, оскільки вона спрямована на досягнення конструктивних результатів; розвивається здатність до довільної регуляції поведінки, критичне ставлення до себе й до інших людей [3; 10].

Формування соціальної компетентності особистості відбувається у процесі соціально значущої діяльності. Тільки через діяльність у колективі кожен його представник входить у суспільство. Значущим для дитини молодшого шкільного віку є колектив у школі. Ю. Коротіна визначає соціальну компетентність молодшого школяра як інтегративну характеристику особистості дитини, що відображає систему знань, умінь і навичок, які формуються у процесі вивчення навчальних предметів і є необхідними їй для моделювання своєї поведінки, уміння адекватно сприймати навколишню дійсність, будувати систему відносин і спілкування з оточенням [6, с. 7].

У процесі аналізу сучасних педагогічних досліджень з'ясовано, що соціальна компетентність молодшого школяра передбачає такі здатності: аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначаючи в них власне місце, та проектувати стратегії свого життя з урахуванням інтересів і потреб різних соціальних груп відповідно до соціальних норм і правил; продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі й функції в колективі, виявляти ініціативу, підтримувати й керувати власними взаєминами з іншими; застосовувати технології трансформації та конструктивного розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу, брати на себе

відповідальність за прийняті рішення та їх виконання; спільно визначати цілі діяльності, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проекти і стратегії індивідуальних та колективних дій; визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації тощо [3; 5; 6; 8].

Формування соціальної компетентності молодших школярів слід розглядати не лише як продукт соціального виховання, а і як результат соціалізації. Особливості соціалізації молодших школярів у сучасних умовах сприяють ефективному розвитку різних структурних компонентів соціальної компетентності школяра. Враховуючи вищесказане, можна стверджувати, що молодший шкільний вік є сензитивним у формуванні соціальної компетентності, оскільки на цьому етапі розпочинається активне входження дитини у різні види діяльності, виявляється емоційний відгук на виховний вплив, відбувається значна кількість психічних процесів, які визначають подальшу активність особистості.

Висновки і перспективи подальших розвідок. У молодшому шкільному віці відбувається формування готовності дитини до співпраці, роботи в команді, розвиваються комунікативні навички, здатність приймати власні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях. У процесі активної групової і колективної навчальної діяльності та спілкування у молодшого школяра формується соціальна компетентність, що включає певну систему знань, умінь і навичок індивідуальної та групової взаємодії та здатність моделювати й оцінювати свою поведінку відповідно до соціальних норм і правил. Соціальна компетентність молодшого школяра – це основа для подальшої освіти учня у постійно змінних соціальних умовах, для підготовки до виконання ним основних соціальних ролей у суспільстві. Обґрунтування педагогічних умов процесу формування соціальної компетентності молодших школярів може стати предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Гончарова-Горяньська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів / М. Гончарова-Горяньська // Рідна школа. – 2004. – № 7–8. – С. 71–74.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>.
3. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш та ін. ; наук. ред. А. Богуш ; за заг. ред. Н. Гавриш. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.
4. Докторович М. Соціальна компетентність як наукова проблема / М. Докторович // Психологія і суспільство. – 2009. – № 3. – С. 144–147.
5. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук,

- Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубаховона]. – К. : К.І.С, 2004. – 112 с.
6. Коротина Ю. Формирование социальной компетентности младших школьников средствами учебных предметов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ю. Коротина. – Тамбов, 2011. – 21 с.
 7. Лепіхова Л. Соціально-психологічна компетентність у психологічній взаємодії / Л. Лепіхова // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 16–21.
 8. Ніколаску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник / І. О. Ніколаску. – Черкаси: ОІПОПП, 2014. – 76 с.
 9. Прямикова Е. Социальная компетентность школьников: смыслы и практики / Е. Прямикова // Социологические исследования. – 2009. – № 7. – С. 126–132.
 10. Яценко Л. Особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку / Л. Яценко, Т. Кравченко // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія. – 2013. – Вип. 28 (2). – С. 383-388.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED:

1. Honcharova-Horianska M. Sotsialna kompetentnist: poniattia, zmist, shliakhy formuvannia v doslidzhenniakh zarubizhnykh avtoriv [Social Competence: Concept, Content, Ways of Formation in Researches of Foreign Authors] / M. Honcharova-Horianska // Ridna shkola. – 2004. – № 7–8. – S. 71–74. (in Ukrainian)
2. Derzhavnyi standart pochatkovoї zahalnoi osvity [State Standard of Primary General Education] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>. (in Ukrainian)
3. Dity i sotsium: Osoblyvosti sotsializatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku : monohrafiia [Features of Socialization of Children of Preschool and Younger School Age : Monograph] / A. Bohush, L. Varyantsia, N. Havrysh ta in. ; nauk. red. A. Bohush ; za zah. red. N. Havrysh]. – Luhansk : Alma-mater, 2006. – 368 s. (in Ukrainian)
4. Doktorovych M. Sotsialna kompetentnist yak naukova problema [Social competence as a scientific problem] / M. Doktorovych // Psykholohiia i suspilstvo. – 2009. – № 3. – S. 144–147. (in Ukrainian)
5. Kompetentisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukraïnski perspektivy [Competence Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Prospects] / [N. Bibik, L. Vashchenko, O. Lokshyna, O. Ovcharuk, L. Parashchenko, O. Pometun, O. Savchenko, S. Trubachovona]. – K. : K.I.S, 2004. – 112 s. (in Ukrainian)
6. Korotina Yu. Formirovaniye sotsial'noy kompetentnosti mladshykh shkolnikov sredstvami uchebnykh predmetov [Formation of Social

- Competence of Primary School Pupils by Means of School Subjects] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Yu. Korotina. – Tambov, 2011. – 21 s. (in Russian)
7. Liepikhova L. Sotsialno-psykholohichna kompetentnist u psykholohichnii vzaiemodii [Socio-psychological Competence in the Psychological Interaction] / L. Liepikhova // Vyshcha osvita Ukrainy. – 2004. – № 3. – S. 16–21 (in Russian)
 8. Nikolaiesku I. O. Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osvitnikh standartiv: naukovometodychnyi posibnyk [Formation of Social Competence of Students of Secondary Educational Institutions in Accordance with the Requirements of New State Education Standards: Scientific-methodical Manual] / I. O. Nikolaiesku. – Cherkasy: OIPOP, 2014. – 76 s. (in Ukrainian)
 9. Priamykova E. Sotsialnaja kompetentnos't shkolnikov: smysly i praktiki [Social Competence of Students: Meanings and Practices] / E. Priamykova // Sotsyolohicheskiye issledovaiiya. – 2009. – № 7. – S. 126–132. (in Russian)
 10. Yatsenko L. Osoblyvosti sotsializatsii ditei molodshoho shkilnoho viku [Features of Socialization of Children of Younger School Age] / L. Yatsenko, T. Kravchenko // Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Perejaslav-Khmelnitski derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni H. Skovorody». Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia. – 2013. – Vyp. 28 (2). – S. 383-388. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования социальной компетентности младшего школьника. Осуществлен анализ различных подходов к трактовке понятия «социальная компетентность», ее содержания и составляющих. Установлено, что младший школьный возраст – это период, который считается сензитивным для формирования социальной компетентности, поскольку важной его особенностью является изменение социальной позиции ребенка, когда он расширяет и углубляет систему отношений с окружающей действительностью. Установлено, что формирование социальной компетентности происходит в процессе социально значимой деятельности, в частности, во время учебно-воспитательного процесса в школе.

Ключевые слова: социальная компетентность, возрастные особенности младших школьников, социальная компетентность младших школьников.

Summary. The article is devoted to the problem of formation of social competence of primary school children. The analysis of different approaches to the interpretation of the concept “social competence”, its content and components is made. It is clarified that primary school age is the period which is considered to be a sensitive for the formation of social competence, because an

important its feature is the change of the social position of a child when she expands and deepens the relationship with the surrounding reality.

It is clarified that in a primary schoolchildren social competence, which includes certain system of knowledge, abilities and skills of individual and group interaction and the ability to model and assess his behavior according to social norms and rules, are formed in the process of active collective and group educational activities and communication. Social competence of primary schoolchildren is the basis for further their education of in a constantly changing social conditions, for training to perform basic social roles in the society.

Key words: social competence, age features of primary schoolchildren, social competence of primary schoolchildren.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2017

Б. П. Бричок

ПРИРОДОВІДПОВІДНА ОСВІТА – ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

*Який же дар дістали ті,
Що так дітей учити вмійть?
Мені здається, в скарбі тім
Любві найбільши дісталось їм.*

І.Я.Франко

Анотація. Запроваджена практика набору студентів у ВНЗ через ЗНО (тести) без врахування природовідповідності має бути змінена. На початкову школу покладена відповідальність – дати кожній дитині своєрідний навігатор, який буде вести їх по життєвих дорогах. Успіх у житті залежить насамперед від вибору професії на основі задатків. Геніальність із пелюшок не означає успіху в житті.

Ключові слова: природовідповідність, інтелект, IQ, обдарованість, спадковість, гени.

Постановка проблеми. Сучасна система набору студентів у ВНЗ не враховує найголовнішого – природовідповідності, здатності до певної професії. У результаті абітурієнт вступає у той ВНЗ, у якому наявний відповідний прохідний бал. А згодом студент відчуває, що «сів не в свої саночки» і змушений слухати лекції про особливості «чужої» для нього професії і мріяти якомога швидше закінчити навчання у даному ВНЗ і вступати в інший, який відповідає його природним задаткам. Чи нормально це?

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблеми підготовки вчителя, його професійної діяльності були і залишаються предметом